

Mandela klimat deñsizliginiň soňuna çykmak islärdi

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Mandela klimat deñsizliginiň soňuna çykmak islärdi ATAM
MANDELA KLIMAT DEÑSIZLIGINIŇ SOŇUNA ÇÝKMAK ÜÇIN COP28-iň
UGRUGYP GITMEGINI ISLÄRDI

Ndileka Mandela Nelson Mandelanyň aradan çykanyna on ýyl dolandan soň atasynyň göreşiniň häzir klimat adalaty urşunda nähili dowam edýändigini gürrüň berýär.

Nelson Mandelanyň aparteida garşy alyp baran göreşiniň söweşjeň ruhuny indi klimat aparteidine garşy göreşe gönükdirmeli (AP)

Hormatly atam Nelson Mandelanyň ruhy bilen dowam edip gelen «klimat aparteidi» krizisine degişli gaýgy-endişelerimi beýan edesim gelýär. BMG-niň dört ýyl öň orta atan bu adalgasy hut atamyň gaýduwsyzlyk bilen garşysyna göreşen aparteidi ýaly eýýämhäzirden global günortadaky iň garyplar (esasanam akýagyz bolmadyk gozgalaňlar) sebäplerine iň az goşant goşan klimat üýtgeşmeleriniň iň ahyr netijelerinden zyýan çekende, global göreş bilen garşyma-garşy galandygymyzy ýatladýar.

Madibanyň 5-nji dekabrdaky aradan çykan gününüň onunju ýyl dolanşygynda, onuň Günorta Afrikada aparteide garşy alyp baran göreşiniň milletparazçylykly we ykdysady diskriminasiýa ulgamyna garşy berilen göreşdigini ýatlatmak isleýärin. Bu göreş indi global sepgide geldi we uçurym klimat üýtgeşmesinden iň köp zyýan çekenler bilen muňa getiren ykdysady strukturalardan peýdalanlaryň arasynda. Aradaky tapawut diýseň açık: Aparteidiň Günorta Afrikasynda güýç we baýlyk birküç sany adamyň elindedi we şindizem ilkibaşky global demirgazykdakylar bilen birlikde uly hapalaýjylar global günortadakylaryň arkasından baýamagyny dowam etdirýär. Birleşen Arap Emirliginiň (BAE) guramagynda geçirilen Cop28 global liderleriň bu deňsizlikleriň üstünde durup geçmegi üçin möhüm pursat. Aýratynam BAE-niň nebit eksport edýän ýurt bolandygy sebäpli bu ýygnanşyga şüphe bilen seredilse-de, ýygnanşyga gyraðeň nukdaýnazarda çemeleşmek gerek. Üns merkezinde diňe ýygnanşygy geçirýän ýurt däl, şol bir wagtyň özünde ABŞ, Kanada, Russiya, Eýran, Hytaý, Braziliya ýaly tebigy ýangyczarylarynyň ýaýramagyna hasam uly goşant goşan beýleki ýurtlar bolmaly.

Mysal üçin, Cop28 başlyklygy täze global tebigy ýangycz maksatnamalaryny giňeltmek üçin ylalaşyklara aracylyk etmek üçin ministrlar derejesindäki klimat duşuşyklaryny ulanmakda aýyplanýar. Emma metbugat organlarynda bu barada çykan habarlarda ýeke-täk täze fossil ýangycz maksatnamasy ýa-da häzirki maksatnamalaryny giňeldilmegine degişli anyk meýilnamalar ýer almady.

BAE Germaniya degişli LNG-niň daşalmagynyň dowam etdirilmegini teklip etdi, Braziliýanyň (dowam etdirip bolaýjak himikatlar we plastiki öňümler boýunça dünýä birinjisi) «Braskem» petrohimiýa kompaniyasından paý almak üçin teklip berdi we Saud Arabystanyna, Wenesuela tebigy baýlyklarynyň üýtgeşmesine garşy göreşde esasly bolup biljekdiginin kepilligini berdi. Şeýle-de ýeke-täk täze fossil ýangyjyny giňeltme maksatnamasy kesgitlenmedi.

Birnäçe kişi BAE-niň nebit eksport edýänliginden hakly ýagdaýda gaýylanýar, emma dünýäde ýene 97 sany nebit çykarýan

ýurt bar we bularyň ýarsyna golaýy ösüp barýan ýurtlar. Şonuňam on altysy Afrikada.

Bu ýurtlaryň birnäçesiniň günbatarly ýurtlaryň ýüzlerce ýyllap karbon hapalygy arkaly toplan baýlygy we maýa goýumlaryny goýmaga dowam etdiren milliardlarça dollary göz öňüne tutulanda, Günbataryň tebigy ýangyçlardan tapgyrlaýyn ýagdaýda el çekme talaplaryny ikiýüzlilik hasaplaýandyklaryny nygtamak gerek. Ýewropa banklary 2015-nji ýıldan bări tebigy ýangyç pudagyna 1,3 trillion dollar sarp etdi we Ýewropa bileleşigi (ÝB) tebigy ýangyçlardan tapgyrlaýyn ýagdaýda el çekmek niýetini agzanda-da diňe 2022-nji ýylда 130 milliard dollar ýaly agyz uçukladyjy maýa goýumyny goýdy. Emma tebigy ýangyçlar üçin dünýä derejesinde üpjün edilen maliýe hemayatkäriniň esasy paýy ABŞ-nyň, Kanadanyň, Ýaponiýanyň banklaryndan gelýär.

Ine, şu sebäpli giň gurşawly çemeleşmäni oňlamakda Madibanyň yzyndan gitmelidigine ynanýaryn. Garsylykly şüphe bildirmeleriň we aýyplamalaryň Cop28-däki ýörite gepleşikleriň ugruny üýtgetmegine ýol bermeli däldiris. Cop28 başlykly ABŞ, ÝB ýurtlary, Afrika, Hytaý ýaly dürlü ýurtlary täzeläp boljak energetikany üç esse artdyrmak maksadynyň töwereginde bir ýere jemläp, hakyky öñegidişlik etdi. Birinji gezek ýitgi we zelel mehanizminiň üstünde ylalaşyga gelindi. Klimat maliýeleşdirijisi üçin trillionlarça dollaryň ulanmaga ýaramly ýagdaýa getirilmegi ähtimallygy iň ýokary derejelerde kynlaşýar. Munuň öz öñ görlüp-eşdilmedik ýagdaý.

Emma Cop28-däki hakly gahar-gazabymyz bilen pursady elden gidersek, munuň zyýanyny günbatarly ýurtlar görmezäür. Aglabasy global günortadaky akýagyz däl adamlar zyýan çeker. Afrikada millionlarça adam eýýämden klimat üýtgesmeleriniň gorkunç netijeleri bilen ýüzbe-ýüz bolup başlady: gurakçylyklar, gahatçylyklar, tebigy betbagtçylyklar barha artýar. Ine, şol sebäpli-de, Madibanyň yzynda klimat hereketiniň üstünde ylalaşyga gelmek üçin tagalla etmegimiz gerek.

Cop28 käbirleriniň pikiriçe, howply klimat üýtgeşmelerinden gaça durmak üçin iň soňky mümkünçılıgi hödürleyär. Munuň özi täzeläp bolaýjak energetika çeşmelerine üns bermek, tebigy ýangıçlara garaşlylygy azaltmak, iň goragsyz ýagdaýdakylar üçin klimat maliýeleşdirijiniň kildini açmak üçin amatly pursat. Bu, ýüze çykan global klimat aparteidine garşı göreşmek üçin elzem. Atamyň göreşi ýaly bu göreş hem eşdilmeýänleriň sesi bolmak bilen baglanyşykly. Cop28 şowsuzlyga uçrasa, bu diňe elden giderilen pursat däl, gönüden-göni millionlarça adamyň has köp kösenmegine we ýer-yurdundan juda düşürilmegine alyp barýan ýol bolar.

Nelson Mandelanyň aparteida garşy alyp baran göreşiniň söweşjeň ruhuny indi klimat aparteidine garşy göreşe gönükdirmeli.

Bu diňe daşky gurşawy goraýjylaryň däl, eýsem adalatyň bardygyna we deňlige ynanýan islendik adamyň göresidir. Házirden herekete geçmek gerek, çünkü hiç zat etmän eli-aýagy bagly oturmagyň jezasy örän çökder bolar. Özgerişiniň wagty ertir däl, şu gün!

Ndileka MANDELA,

sosial aktiwist, «Thembekile Mandela» fondunyň başlygy.

Penşenbe 07.12.2023 ý. Publisistika